

LUDWIG POHLE. **Bevölkerungsbewegung, Kapitalbildung und periodische Wirtschaftskrisen.** Eine Betrachtung der Ursachen und sozialen Wirkungen der modernen Industrie- und Handelskrisen mit besonderer Berücksichtigung der Kartellfrage. Göttingen 1902. Vanderhoeck & Ruprecht. (92 S., Mk. 1,60).

Denne Bog er en udvidet Gengivelse af et Foredrag, som Forfatteren holdt paa den evangelisk-sociale Kongres i Dortmund. Hovedsynspunktet er angivet i den lange Titel. Aarsagen til de periodiske Svingninger i Samfundsoekonomien søges i den Uregelmæssighed, hvormed den ved Befolkningens Vækst nødvendiggjorte Kapitalforøgelse foregaar, og i sin Fremstilling af selve Krisernes Natur lægger Forfatteren en større Vægt paa Befolkningsforøgelsens Betydning, end det sædvanlig sker hos Kriseteoretikere. Inden han naar til at fremstille sin egen Opfattelse, gennemgaar han forskellige andre Forklaringsgrunde. Overfor hans Polemik med Hensyn til flere af disse og hans Behandling af hele Spørgsmaalet maa man lægge Mærke til, at han bruger Ordet Krise i en noget anden Betydning end den, som man i Regelen knytter dertil, naar man ved en Krise tænker paa et pludseligt Sammenbrud karakteriseret ved Falliter, Standsninger af Bedrifter o. s. v. Det, som han vil søge Aarsagen til, er den periodisk indtrædende Nedgang i det økonomiske Liv, Mangel paa Beskæftigelse for Arbejdere o. s. v., ligegyldigt om denne Tilstand indtræder og ophører pludseligt eller lidt efter lidt.

Dette Synspunkt karakteriserer den udførlige og interessante Behandling, som han underkaster Karteller og Trusts og deres Betydning med Hensyn til Kriser. Dette Afsnit indeholder — trods enkelte Ensidigheder — saavel i sin Kritik af Kartellernes Politik som i sin Anerkendelse af deres Betydning særdeles gode Bidrag til Forstaaelsen af Kartelspørgsmaalet. Med Hensyn til Kartellernes Virkning i Henseende til Kriser er Pohles Hovedsynspunkt det, at Kartellerne gennem en sundere Prispolitik og en bedre Afspasning af Produktionen efter Forbruget, end den

LUDWIG POHLE. **Bevölkerungsbewegung, Kapitalbildung und periodische Wirtschaftskrisen.** Eine Betrachtung der Ursachen und sozialen Wirkungen der modernen Industrie- und Handelskrisen mit besonderer Berücksichtigung der Kartellfrage. Göttingen 1902. Vanderhoeck & Ruprecht. (92 S., Mk. 1,60).

Denne Bog er en udvidet Gengivelse af et Foredrag, som Forfatteren holdt paa den evangelisk-sociale Kongres i Dortmund. Hovedsynspunktet er angivet i den lange Titel. Aarsagen til de periodiske Svingninger i Samfundsoekonomien søges i den Uregelmæssighed, hvormed den ved Befolkningens Vækst nødvendiggjorte Kapitalforøgelse foregaar, og i sin Fremstilling af selve Krisernes Natur lægger Forfatteren en større Vægt paa Befolkningsforøgelsens Betydning, end det sædvanlig sker hos Kriseteoretikere. Inden han naar til at fremstille sin egen Opfattelse, gennemgaar han forskellige andre Forklaringsgrunde. Overfor hans Polemik med Hensyn til flere af disse og hans Behandling af hele Spørgsmaalet maa man lægge Mærke til, at han bruger Ordet Krise i en noget anden Betydning end den, som man i Regelen knytter dertil, naar man ved en Krise tænker paa et pludseligt Sammenbrud karakteriseret ved Falliter, Standsninger af Bedrifter o. s. v. Det, som han vil søge Aarsagen til, er den periodisk indtrædende Nedgang i det økonomiske Liv, Mangel paa Beskæftigelse for Arbejdere o. s. v., ligegyldigt om denne Tilstand indtræder og ophører pludseligt eller lidt efter lidt.

Dette Synspunkt karakteriserer den udførlige og interessante Behandling, som han underkaster Karteller og Trusts og deres Betydning med Hensyn til Kriser. Dette Afsnit indeholder — trods enkelte Ensidigheder — saavel i sin Kritik af Kartellernes Politik som i sin Anerkendelse af deres Betydning særdeles gode Bidrag til Forstaaelsen af Kartelspørgsmaalet. Med Hensyn til Kartellernes Virkning i Henseende til Kriser er Pohles Hovedsynspunkt det, at Kartellerne gennem en sundere Prispolitik og en bedre Afspasning af Produktionen efter Forbruget, end den

rene Frikonkurrence muliggør, er i Stand til at hindre det pludselige og voldsomme Udbrud af en Krise i vedkommende Industri; men netop den Omstændighed, at dette Maal naas derigennem, at de i Tide indskrænker Produktionen, naar Forbruget er i Færd med at gaa ned, viser jo, at de er magtesløse overfor det, som er Hovedsagen: selve Produktionsnedgangen med den deraf følgende Arbejdsløshed. I det hele mener P., at den saa ofte fremhævede »Planløshed i Produktionen« ikke i vore Dage spiller saa stor en Rolle som almindelig antaget. Produktionen følger paa mange og vigtige Omraader temmelig nøje Efterspørgselsens Svingninger. Enkelte Fejl i Beregningen af Efterspørgselen efter Forbrugsartikler kan fremkalde partielle Forstyrrelser, men er ikke Skyld i de almindelige Depressioner.

Idet nu P. søger at paavise, at Tyngdepunktet i Svingningerne mellem livlig Arbejdsvirksomhed og Depression ligger hos de Erhverv, der frembringer Produktionsmidler, indrømmer han, at en bestemt Skelnen mellem de Erhverv, der frembringer Produktionsmidler og dem, der frembringer Forbrugsartikler, ikke fuldt ud lader sig gennemføre. Alligevel viser dog den Statistik, han fremfører, og hvis Hovedresultater for øvrigt stemmer med tilsvarende statistiske Undersøgelser hos de fleste andre Forfattere, der har behandlet Kriser og periodisk Arbejdsløshed, at de Bedrifter, hvis Arbejdertal i Særdeleshed forøges i Opsvingstider og nedsættes i Nedgangstider, er dem, der producerer Kul, Jærn, Tømmer, Cement, i det hele de Produkter, der tjener Frembringelsen af Bygninger, Maskiner, Skibe, Jærnbaner, Jordforbedringer o. s. v. At det særligt er de »kapitaldannende« Bedrifter, der er Svingningernes Sæde, er som sagt et Forhold, der er bemærket af andre Kriseteoretikere end Pohle. Det særlige for ham er dels den Styrke, hvormed han fremhæver dette og skyder andre Synspunkter til Side, og dels den nærmere Forklaring, han giver deraf.

Befolkningsforøgelsen gør det nødvendigt ikke at

nøjes med i en given Produktionsperiode at producere hvad der i Perioden forbruges af Konsumtionsartikler og hvad der kræves til Erstatning af forbrugte Produktionsmidler; men af Hensyn til den nødvendige fremtidige Produktionstilvækst maa en Del af Virksomheden gaa til at frembringe nye Produktionsmidler, at forstørre Fonden af fastgjort Kapital. Hvori ligger det nu, at der herved fremkommer et Misforhold? Midlerne til at tilvejebringe Forøgelsen af Produktionsfonden er Resultatet af Opsparing, og disse er altsaa nødvendige. Selve det, at der spares, frembringer ikke i og for sig nogen Forstyrrelse i den økonomiske Ligevægt, men Betingelsen for Ligevægtens Bevarelse er dels, at den aarlige Opsparing er stor nok til at producere det fornødne Plus af Produktionsmidler, og dels, at der virkelig aarlig anlægges et lige saa stort Beløb produktivt som det, der samtidig opspares. Hvis der spares for lidt, hvilket bl. a. kan tænkes at ske, naar Arbejdslønnen stiger stærkt i Forhold til de Klassers Indtægter, som hovedsagelig besørger Opsparingen, maa der ske en Indskrænkning i Efterspørgselen efter Kapitalgenstande, Arbejdere i de herhen hørende Erhverv afskediges, og den derved fremkomne Forbrugsnedgang skaber endvidere Arbejdsløshed hos Producenterne af Arbejdernes Forbrugsgenstande. I et saadant Tilfælde er Krisens første Aarsag altsaa ikke, som nogle Kriseteoretikere antager, Underkonsumtion, men tværtimod Overkonsumtion. Pohle anser dog ikke dette for at være Krisernes Hovedaarsag, men i Tilslutning til en Ytring af Schäffle ser han den væsenligste Grund til den periodiske Op- og Nedgang deri, at de to Akter, som hver for sig spiller deres Rolle ved den nødvendige Kapitaldannelse, nemlig 1) Opsparingen eller Tilsideleggelsen af Dele af Indtægten og 2) det produktive Anlæg af den opsparede Indtægt ofte falder langt fra hinanden i Henseende til Tid, og dette hænger atter sammen med, at de, der sparer op, og de, der anvender de opsparede Beløb produktivt, i stort Omfang ikke er de samme Personer.

Paa en Periode, hvori den produktive Anvendelse ikke holder Skridt med Størrelsen af de opsparede Beløb, og hvori som Følge deraf Rentefoden synker, følger en Periode, hvori netop den lave Rentefod fremkalder Efterspørgsel efter Kapital til produktive Anlæg, og denne Efterspørgsel kan saa gennem den stimulerede Spekulation stige saa stærkt, at Opsparingerne ikke er store nok til at tilfredsstille den. Deraf følger en stærk Stigning i Rentefoden, og oven paa den kommer Produktionsindskrænkningen og Depressionen. Denne bærer i sig atter Spiren til Opgang, idet den ringere Kapitalefterspørgsel, saafremt Sparevirksomheden ikke hører op, atter fremkalder en lav Rentefod.

Naar der lægges saa stor Vægt paa Tidsforskellen mellem Opsparingerne og deres produktive Anvendelse, kan det ligge nær at spørge om, hvad der i saa Fald bliver af de opsparede Beløb i Mellemtiden. Pohle besvarer dette Spørgsmaal kort, men ikke helt fyldestgørende ved at henvise til Indsættelse i Banker, Køb af Værdipapirer o. s. v. Svaret bør vistnok rettere gaa ud paa omtrent følgende: Opsparingen betyder i første Omgang en mindre Efterspørgsel efter det Arbejde, der frembringer Forbrugsgenstande, og i Stedet derfor fremkommer en ny Efterspørgsel efter det Arbejde, der frembringer Produktionsgenstande. Men saafremt der gaar en vis Tid mellem de to Akter, er der i Mellemtiden en formindsket Efterspørgsel efter Arbejde, en mindre Produktion og Konsumtion.

Hvad der kan gøres for at modarbejde Virkningerne af de periodiske Svingninger, kommer Forf. ikke dybt ind paa, og allerede den Tid, hvortil et Foredrag maa indskrænkes, hindrer ham deri. Dog fremhæver han som et naturligt Resultat af sin Opfattelse, at Stat og Kommune saa vidt muligt bør henlægge Tiden for de Arbejder, som de skal foretage, til Depressionsperioderne. Rettere maa man maaske sige, at disse Arbejder saa vidt muligt

bør foretages i en Tid, hvor Opsparingen er rigelig og Kapitalefterspørgselen ringe.

Der ligger i Pohles Fremstilling en interessant Forklaring netop af det periodiske i Op- og Nedgangen, i alt Fald en bedre Forklaring end den, der udelukkende vil støtte sig paa det rent psykologiske, paa Frem- og Tilbagegang i Lyst og Tilbøjelighed til produktive Foretagender og til Spekulation; men som alle Teorier, der vil forklare alt ud fra et enkelt Synspunkt, har den selvfølgelig sin Ensidighed. »Planløsheden«, Mangelen paa en fast Plan i Produktionen af Produktionsmidler spiller sikkert ogsaa sin store Rolle ved Fremkaldelsen af det Tilbageslag, der følger paa livlige Produktionsperioder. Et er i al Almindelighed at producere Produktionsmidler, et andet at producere de forskellige Kapitalgenstande netop i det indbyrdes Omfang, som passer for den fremtidige Produktion — f. Eks. ikke at bygge for mange Skibe og for faa Jærnbaner eller omvendt. Netop fordi det er Fremtiden, det drejer sig om, er her et uberegneligt Moment til Stede, og denne Uberegnelighed kan ikke tænkes helt fjernet ved nogen anden økonomisk Organisation end de hidtil kendte. Under ingen som helst Organisation vil Produktionens Ledere med fuld Sikkerhed kunne regne sig til Fremtidens Behov.

E. Meyer.

THEODORE E. BURTON. **Financial Crises and Periods of Industrial and Commercial Depressions.** London og New York 1902. Effingham Wilson og D. Appleton & Co. (X + 392 S., sh. 6).

Burtens Bog er i hele sit Anlæg meget forskellig fra Pohles foran omtalte. Den gaar ud fra et andet Begreb om Kriser, idet den i sin Indledning skarpt skelner mellem Kriser, Paniker og Depressioner, og den har ikke til Hensigt at finde et enkelt Hovedsynspunkt som Forklaring af Aarsagen til de periodiske Svingninger. Tværtimod